

ZALAGANJE ZA LJUDSKA PRAVA INTERSEKS OSOBA – KAKO MOŽEŠ DA POMOGNEŠ?

DAN CHRISTIAN GHATTAS

DECEMBAR 2015

SVI POJMOVI
U OVOM DOKUMENTU
KOJI SE KORISTE
A U MUŠKOM SU RODU
OBUHVATAJU ISTE POJMOVE
U ŽENSKOM RODU.

POJAM INTERSEX
JE ZADRŽAN
U TRANSKRIPCiji
INTERSEKS

ZALAGANJE ZA LJUDSKA PRAVA INTERSEKS OSOBA – KAKO MOŽEŠ DA POMOGNEŠ?

DAN CHRISTIAN GHATTAS

Rue du Trône/Troonstraat 60

1050 Brussels

Belgium

Telephone: + 32 2 609 54 10, Fax: + 32 2 609 54 19

www.ilga-europe.org

Organisation Intersex International Europe e. V. / OII Europe

Postfach 30 41 37

D-10756 Berlin

Germany

www.oii-europe.org

XY Spectrum, Belgrade, Serbia

www.xyspectrum.org

mob: +381 60 61 30 669

Prevod:

Vedrana Mirković

Kristian Randelović

Lektura i korektura:

Vladimir Matković

Dizajn i prelom:

Vladimir Opsenica

Original English version funded by the European Union

SADRŽAJ

9	BITI INTERSEKS OSOBA U EVROPI
19	ČESTO POSTAVLJANA PITANJA
25	ŠTA MOŽEŠ DA URADIŠ DA POMGNEŠ?
29	ANEKS
33	IZVORI

ILGA EUROPE

Evropski region internacionalnih lezbejskih, gej, biseksualnih, trans i interseks asocijacija (European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association ILGA) - je međunarodna krovna nevladina organizacija koja povezuje preko 400 organizacija iz 45 evropskih zemalja. ILGA je osnovana 1978. godine, dok je ILGA Europe osnovana 1996. godine kao zasebni region organizacije ILGA i kao nezavisni pravni entitet.

Naša je vizija svet u kome su dostojanstvo, sloboda i potpuno uživanje ljudskih prava zaštićeni i osigurani svima bez obzira na njihovu stvarnu ili opaženu seksualnu orijentaciju, rodni identitet, rodno izražavanje i interseks status.

DVA GLAVNA STUBA RADA ILGA EVROPE SU:

1. Zalaganje za ljudska prava i jednakost LGBTI osoba na evropskom nivou, ispred organizacija kao što su Evropska Unija, Savet Evrope i Organizacija za bezbednost i saradnju (OSCE), posebno u vezi sa azilom, zločinom iz mržnje i govorom mržnje, obrazovanjem, zaposlenjem, porodicom, slobodom okupljanja, udruživanja i izražavanja, zdravljem, zakonskim priznavanjem roda i telesnog integriteta.

2. Jačanje evropskog LGBTI pokreta pružanjem treninga i podrške svojim organizacijama-članicama i drugim LGBTI grupama u oblastima zagovaranja, prikupljanja novca, razvoju organizacija i strateškoj komunikaciji i još mnogo toga.

OII EUROPE

(Organisation Intersex International Europe) je krovna organizacija evropskih organizacija koje se bave ljudskim pravima interseks osoba. Osnovana je 10. decembra 2012. godine, na Međunarodni dan ljudskih prava, tokom Drugog foruma interseks osoba u Stokholmu.

OII Europe radi na zaštiti i punoj implementaciji ljudskih prava interseks osoba u Evropi i celom svetu. OII Europe nudi ekspertizu na temu kršenja ljudskih prava interseks osoba institucijama Evropske unije i Ujedinjenih nacija. Takođe, OII Europe organizuje treninge i pruža informacije za kreatore politika, nevladine organizacije i za javnost, o životnoj situaciji interseks osoba i kršenju ljudskih prava s kojima se suočavaju. OII Europe gradi snažan evropski pokret dosežući do interseks osoba, aktivista i organizacija u celoj Evropi i pomažući im da se zalažu za prava interseks osoba.

OII Europe je autonomni partner Internacionalne Interseks Organizacije (OII), decentralizovane globalne mreže interseks organizacija. OII je osnovana 2003. godine, i od tada, posredstvom svojih nacionalnih grupa, funkcioniše u čitavom svetu.

DRAGI ČITAOCI I ČITATELJKE,

Od sredine 1990-ih godina, sve veći broj interseks osoba u Evropi i u celom svetu pronašao je hrabrost da podigne svoj glas i osudi kršenje ljudskih prava interseks osoba. Da bi to učinile, bilo je neophodno da izađu iz tajnosti, prevaziđu stid, patologizaciju ili samopatologizaciju i ogromno neznanje društva o potrebama (pa čak i samom postojanju) interseks osoba. Ove izazove je bilo – i još uvek jeste – teško prevazići.

Ali, svet se menja. Godina 2015. predstavlja prekretnicu u Evropi – 1. aprila te godine Malta je postala prva zemlja na svetu koja štiti fizičku autonomiju i telesni integritet interseks osoba na temelju „polnih karakteristika“. Malta, a zatim i 24. decembra i Grčka, postale su prve evropske zemlje koje eksplicitno štite interseks osobe od diskriminacije.

Godina 2015. je, takođe, bila godina značajna zbog dva dokumenta: Komesar za ljudska prava Saveta Evrope objavio je dokument „Ljudska prava i interseksne osobe“, a Agencija Evropske unije za fundamentalna prava (FRA) objavila je dokument „Situacija fundamentalnih prava interseks osoba“. Oba dokumenta potvrđuju da se tretmani „normalizacije“ pola obavljaju bez pristanka u celoj Evropi.

Kamen temeljac uspešnog zagovaranja je znanje. Ako želite da znate šta treba da radite kako biste promenili postojeću situaciju, ovaj priručnik će vam pomoći. Objasniće vam glavne izazove s kojima se interseks osobe susreću u različitim oblastima života, postaviće zahteve interseks osoba, obezbediće informacije o trenutnom političkom razvoju, i savetovati kako da postanete odlični saveznici interseks osoba.

Zahvaljujemo organizaciji ILGA-Europe na tome što je omogućila objavljivanje ovog priručnika, kao i na njihovoj posvećenoj podršci zalaganju za ljudska prava interseks osoba. Zahvaljujemo Evropskoj komisiji na obezbeđivanju fonda da se ovaj zadatak izvrši.

*Dan Christian Ghattas,
Miriam van der Have,
Predsedavajući OII Evrope*

DRAGI ČITAOCI I ČITATELJKE,

Zahvaljujući predanom i hrabrom radu interseks aktivista širom Evrope, tišinu i sveopšti nizak nivo svesti koji su do nedavno okruživali interseks pitanja zamenili su povećano interesovanje NVO saveznika i donosilaca odluka za ove teme, veća medijska vidljivost i snažni politički iskazi.

Kada ljudi saznaju za kršenja ljudskih prava interseks osoba i za njihova životna iskustva, njihova prva reakcija je da pitaju: Kako mogu da postanem interseks saveznik? Šta mogu da uradim?

Od kada smo dodali „I“ u našu misiju 2008. godine i postali saradnici u organizovanju prvog Evropskog interseks foruma 2011, mi, u ILGA Europe, postavljamo sebi ta ista pitanja. Prošli smo kroz veliki proces učenja i građenja partnerstva sa OII Europe. Ovaj proces učenja su dodatno učvršćivali godišnji Interseks forum, neprekidni kontakti sa interseks aktivistima i treninzima za osoblje i članove organizacije ILGA Europe. I još uvek učimo, svakog dana.

Tokom godina, videli smo povećanje interesovanja za interseks pitanje kod brojnih institucija koje se bave ljudskim pravima, tela koja se zalažu za jednakost, donosilaca odluka, profesionalaca koji se bave zdravljem, nastavnika, nevladinih organizacija, i, naravno, LGBT aktivista. Ohrabreni smo njihovom željom da nam se pridruže u pokušaju da učimo o interseks pitanju i postanu snažni saveznici u borbi za ljudska prava interseks osoba.

Nadamo se da će ovaj priručnik svim našim saveznicima pomoći da se informišu i da će biti polazna tačka mnogih razgovora. Interseks je postao integralni deo našeg rada u okviru ljudskih prava. Sada bismo želeli da ohrabrimo i vas da uključite interseks u vašu zalaganje za ljudska prava.

*Evelin Paradi,
Izvršna direktorka ILGA-Europe*

BITI INTERSEK OSOBA U EVROPI

KO SU
INTERSEKS OSOBE?

KOJI JE GLAVNI PROBLEM
S KOJIM SE DANAS SUOČAVAJU
INTERSEKS OSOBE U EVROPI?

KAKO DANAS IZGLEDA BITI INTERSEKS
OSOBA U EVROPI?

DOSTUPNOST ZDRAVSTVENE NEGE I
NASILJE U MEDICINSKOM OKRUŽENJU

OBRAZOVANJE

INTERSEKS OSOBE ODUSTAJU
OD ŠKOLOVANJA

ZAPOSLENJE

DISKRIMINACIJA
U OSTALIM OBLASTIMA

ZAKONSKO PRIZNAVANJE

BITI INTERSEKS OSOBA U EVROPI

KO SU

INTERSEKS OSOBE?

Interseks osobe su rođene sa polnim karakteristikama (kao što su hromozomi, genitalije, i/ili hormonska struktura) koje ne pripadaju striktno muškoj ili ženskoj kategoriji, ili pripadaju obema u isto vreme. Doktori često savetuju roditelje da izvedu hirurške i druge medicinske intervencije na interseks novorođenčadi i deci, kako bi njihovo telo (naizgled) prilagodili muškim ili ženskim karakteristikama. U većini slučajeva, takve intervencije nisu medicinski neophodne i imaju ekstremno negativne posledice na interseks decu tokom odrastanja.

Interseks se odnosi na spektar varijacija polnih karakteristika¹ koji se prirodno javljaju u okviru ljudske vrste. interseks se odnosi i na prihvatanje fizičke činjenice da je pol spektar i da postoje i osobe sa varijacijama polnih karakteristika drugačijim od muških i ženskih.

Istorijski gledano, pojam interseks je korišćen da označi poremećaj za čije je „popravljanje“ bila neophodna medicinska intervencija. U poslednje dve decenije termin su preoblikovali i počeli da koriste branioци ljudskih prava i njihove organizacije kao sveobuhvatni termin zasnovan na ljudskim pravima.

Naše polne karakteristike su tu od rođenja, bilo da smo interseks ili ne. Međutim, činjenica da neko ima interseks telo može postati očigledna u različitim životnim trenucima: na rođenju, tokom detinjstva, u pubertetu, pa čak i u odraslom dobu. U zavisnosti od specifičnih životnih okolnosti i stepena tabua u okruženju, osoba može da sazna da ima interseks telo u ranim godinama ili kasnije tokom života. Neke ne osobe to nikad ni ne saznaju.

KOJI JE GLAVNI PROBLEM S KOJIM SE DANAS SUOČAVAJU INTERSEKS OSOBE U EVROPI?

U svetu gde ogromna većina građana i vlada zna i prihvata samo dva pola (muški i ženski), postojanje interseks osoba i njihovih tela nije priznato. Umesto toga, zdrava interseks tela su posmatrana kao „medicinski problem“ i „psihosocijalni hitni slučaj“² koji mora da bude popravljen hirurškim, hormonskim i drugim medicinskim, a ponekad i psihološkim sredstvima.

Prema revolucionarnom dokumentu FRA iz 2015. godine o situaciji fundamentalnih prava interseks osoba u Evropskoj uniji, hirurške intervencije „normalizacije“ se izvode u barem 21 zemlji članici³. Ovo je ogledalo situacije u celom svetu⁴.

¹ Inter – između; sex – pol – prim. prev

² Ladee-Levy JV: Ambiguous genitalia as a psychosocial emergency In: Z Kinderchir. 1984 Jun; 39(3):178-81

³ U osam zemalja članica, zakonski zastupnik može da dozvoli pristanak na medicinsku intervenciju „normalizacije“ pola ukoliko je maloletnik dovoljno star da odluči. European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 1

⁴ Dan Christian Ghattas: Human Rights between the sexes. A preliminary study on the life situations of inter* individuals. Ed. by Heinrich Böll Foundation, Berlin 2013.

⁵ Off – label (eng.) – lekovi koji nisu u sklopu lekova testiranih i licenciranih indikacija

KAKO DANAS IZGLEDA BITI INTERSEKS OSOBA U EVROPI?

KRŠENJE LJUDSKIH PRAVA S KOJIMA SE SUOČAVAJU INTERSEKS OSOBE TOKOM ŽIVOTA – PRIMERI:

Interseks osobe se u celoj Evropi suočavaju sa patologizacijom i ekstremnim kršenjem svojih ljudskih prava. Zbog toga što je samo interseks stanje viđeno kao poremećaj, događa se da, kada predimplantaciona dijagnoza ili prenatalni skrining embriona ili fetusa pokažu rizik za varijaciju polnih karakteristika, njihov dalji razvoj može biti sprečen. U drugim slučajevima se prepisuje prenatalni tretman visokorizičnim nelicenciranim⁵ medikamentima (kao što je deksametazon).

Nakon rođenja, interseks deca, adolescenti i odrasle osobe suočavaju se sa kršenjem sopstvenog fizičkog integriteta, uključujući i podvrgavanje medicinskim intervencijama bez stabilnog (eng. persistent) i potpunog informisanog pristanka, koji bi osoba dala lično i pre same intervencije. Takva praksa može da izazove psihološku traumu, ali i ozbiljna fizička oštećenja, od bolnih ožiljaka na tkivu ili nedostatka oseta, do osteoporoze i problema sa mokraćnim kanalom (uretrom). interseks deca se suočavaju i sa rizikom od poremećenih porodičnih odnosa zbog predrasuda i medikalizacije, a pod većim su rizikom i da odustanu od školovanja zbog posledica medicinskog tretmana i vršnjačkog nasilja.

Interseks osobe mogu imati teškoće u pronalaženju posla zbog nedostatka obrazovanja, fizičkog oštećenja ili nedostatka samopoštovanja izazvanih socijalnom stigmom. Kao posledica patologizacije i sa njom povezanih trauma prisutan je i veći rizik od siromaštva usled nedostatka obrazovanja. Interseks osobe mogu da se suoče sa stigmom, strukturnom i verbalnom diskriminacijom, uznemiravanjem, nedostatkom adekvatne medicinske nege, nedostatkom pristupa neophodnim lekovima, nedostatkom zakonskog prihvatanja, i nevidljivošću svojih tela u društvu u svim životnim uzrastima.

U starosti, interseks osobe, kao i svako drugi, imaju mnogo veću potrebu da se oslone na zdravstvenu zaštitu. Međutim, s obzirom na to da su u prošlosti bile podvrgnute traumatizujućim tretmanima, za njih ova zavisnost od zdravstvenih usluga može da bude veoma zahtevna. Pored toga, malo je informacija o mogućim zdravstvenim posledicama tretmana kojima su bili izlagani čitavog života.

DOSTUPNOST ZDRAVSTVENE NEGE I NASILJE U MEDICINSKOM OKRUŽENJU

Dostupnost opšte zdravstvene zaštite često je smanjena zbog predrasuda zdravstvenih radnika i politika refundiranja novca društava za zdravstveno osiguranje. Ovo je naročito izraženo ukoliko je dostupnost određene usluge (npr. dostupnost preventivnih pregleda za određena stanja ili uopšteno zdravstvenih usluga) povezana sa polom/rodom osobe koja traži uslugu, ili gde medicinska istorija osobe igra ulogu (npr. životno osiguranje, privatno zdravstveno osiguranje, osiguranje u slučaju invaliditeta).

Nepoverenje, predrasude i gađenje koje pokazuju zdravstveni radnici mogu dovesti do toga da interseks osoba izbegava da traži zdravstvenu negu. Druga posledica je da zdravstveni radnici interseks osobama uskrate pristup zdravstvenoj nezi. Ovakvi slučajevi su bili prijavljeni organizaciji OII Evropa i njenim članicama na području cele Evrope. Suprotno onome što se u medicini često savetuje, operacija prilagođavanja pola ne

pomaže interseks osobama da kasnije tokom života izbegnu ove barijere u zdravstvenim uslugama: incidente su prijavljale i interseks osobe koje su imale operaciju, kao i interseks osobe koje nisu.

Interseks osobe su, u više navrata, prijavile fizičko i psihološko zlostavljanje od strane medicinskog osoblja (npr. pregled bez pristanka, gruba upotreba opreme za pregled ili okrivljavanje interseks osobe zbog nesaradnje kada njihovo telo nije dozvolilo vršenje tradicionalnog pregleda).

Ostali uobičajeni problemi s kojima se suočavaju interseks osobe u Evropi su nedostatak pristupa hormonskim zamenama (nakon hiruškog uklanjanja tkiva koje proizvodi hormone) ili hormonske zamene koje ne odgovaraju pravim potrebama tela osobe (i umesto toga imaju za cilj da podstaknu dodeljeni pol, bilo muški ili ženski).

OBRAZOVANJE

Problem interseks osoba u oblasti obrazovanja mogu postojati od samog početka. Najpre, interseks osobe nisu konstruktivno uključene ni u jedan obrazovni kurikulum⁶, a najčešće u njemu uopšte nisu prisutne. Ukoliko su i pomenute, onda su predstavljene kao maštoviti proizvodi mitologije (hermafrodit), primer abnormalnosti ili su patologizovane (u udžbenicima biologije, medicinskim priručnicima ili enciklopedijama).

Dodatno, seksualno obrazovanje se ne bavi njihovim postojanjem ili njihovim telesnim iskustvom. Umesto toga, nastoji da ovekoveči shvatanje da postoje samo dva pola. Ova iskustva, u osetljivim godinama, pojačavaju doživljaj stida, tajnosti i nepostojanja.

Štaviše, interseks osobe mogu da se suoče sa direktnom diskriminacijom u školi i u daljem obrazovanju, ako se njihovo rodno izražavanje, držanje ili pojava ne poklapaju sa ženskom ili muškom normom. Interseks osobe su prijavljivale vršnjačko nasilje u školama zasnovano na rodnom izražavanju i ekspresiji. Mesta na kojima telo postaje vidljivo drugima, kao što su toaleti i svlačionice, uobičajena su mesta u kojima se interseks osobe osećaju anksiozno ili gde prijavljuju da su doživele uznemirava-

nje, bez obzira na to da li je interseks osoba imala takozvanu operaciju „normalizacije“ ili ne.

Još je alarmantnije to što se interseks osobe suočavaju sa obrazovnim teškoćama direktno povezanim sa njihovim telesnim integritetom. Većina operacija, koje su izvedene u ranom uzrastu, dovešće do dodatnih pratećih operacija u narednim godinama. One se često izvode tokom školskih raspusta, na račun detetovog opuštanja i zabave. Neka deca odustaju od školovanja zbog dugog procesa oporavka. Takođe, postoje izveštaji da se neželjeni tretmani hormonima, u detinjstvu ili pubertetu, koji se sprovode sa ciljem promene tela prema dodeljenom polu, podudaraju sa lošijim ocenama u školi.

Ovaj psihički i fizički teret često onemogućava interseks osobe da razviju svoj puni potencijal i dovodi do lošijeg školskog postignuća. Kao rezultat toga, ova deca i mladi se suočavaju sa značajnim teškoćama pri nastojanju da steknu visoko obrazovanje, i povećava rizik od siromaštva u starijem životnom dobu. Interseks osobe koje uspeju da završe fakultet i dalje se bore sa udruženim uticajem kršenja ljudskih prava koje su doživeli i diskriminacijom s kojom se suočavaju i u odraslom dobu.

INTERSEKS OSOBE ODUSTAJU OD ŠKOLOVANJA

Jedna novija australijska studija u kojoj su učestvovala 272 interseks osobe, uzrasta od 16 do preko 85 godina, pokazala je da je samo četvrtina ispitanika svoje iskustvo u školi ocenila kao pozitivno. Velika većina učesnika (92%) nije pohađala školu sa inkluzivnim pubertetskim/seksualnim obrazovanjem. Ukupno 18% osoba sa varijetom polnih karakteristika imale su samo

osnovno obrazovanje (u poređenju sa 2% celokupne populacije Australije). Većina ispitanika (66%) je doživela diskriminaciju koja se kreće od indirektne do direktne verbalne, fizičke ili drugih oblika diskriminatornog zlostavljanja. Rizici koji mogu da naruše dobrobit/kvalitet života su ocenjeni kao visoki⁷.

⁶ Sa izuzetkom Malte sa „Trans, gender-variant and intersex students in schools policy“

⁷ UNESCO TH/DOC/HP2/15/042, p. 38, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235414e.pdf>

ZAPOSLENJE

Izazovi s kojima se interseks osobe suočavaju u školi često se nastavljaju i tokom radnog veka, ojačavajući tabu, tajnost i stid. One mogu biti žrtve direktne i indirektno diskriminacije i uznemiravanja zbog fizičkog izgleda i rodnog izražavanja⁸.

Kada se prijavljuju za posao, interseks osobe će možda morati da objasne praznine u obrazovanju ili poslovnoj biografiji, koje su rezultat vremena kada su bile hospitalizovane ili kada nisu bile u stanju da rade zbog depresije ili traume. Prošli i tekući tretmani utiču na fizičko i psihološko blagostanje osobe i direktno redukuju sposobnost za rad.

Medicinske provere zaposlenih mogu biti izrazito teške za interseks osobe, naročito ukoliko nadležni zdravstveni radnik nije edukovan o postojanju interseks osoba ili misli da interseks osobe imaju poremećaj polnog razvoja. Kada konkurišu za određene profesije (npr. policajci, vatrogasci) interseks osobe su odbijane zbog DSD dijagnoze i/ili zbog operacija kojima su bile podvrgnute bez njihovog ličnog pristanka.

Kada uspeju da sebi obezbede zaposlenje, interseks osobe izveštavaju o intruzivnoj znatiželji saradnika o njihovom telu⁹. Neke interseks osobe koje su odlučile da progovore o svom interseks telu izveštavaju o nepoverenju i odbacivanju od strane kolega i nadređenih¹⁰. Kao i tokom školovanja, teret diskriminacije i stigmatizacije dovodi do većeg stepena izostajanja s posla, što povećava rizik da interseks osobe i izgube posao.

Neke interseks osobe su dobile status invalida zbog fizičkih oštećenja koja su nastala kao posledica operacije na koju nisu pristali. Zavisno od države, ovaj status može da ponudi neku zaštitu, ali nju osoba može da plati dodatnom diskriminacijom i stigmatizacijom kojoj su izložene osobe sa hendikepom¹¹.

DISKRIMINACIJA

U OSTALIM OBLASTIMA

Interseks osobe su pod rizikom od diskriminacije kada se njihov rodni izgled ne uklapa u socijalne norme takozvanih muških i ženskih tela. To može da dovede do uznemiravanja ili diskriminatornog ponašanja u svim oblastima života, uključujući kupovinu (npr. lekova, odeće, kozmetike) i razne usluge (npr. fitnes klubovi, hotelske sobe, avionske karte).

ZAKONSKO PRIZNAVANJE

Tokom odrastanja, interseks osobe mogu da se suoče s tim da pol koji im je pripisan po rođenju kroz zvanični registar (često nakon medicinskih tretmana) nije u skladu s njihovim rodnim identitetom. Proces kroz koji osoba mora da prođe kako bi njen rod bio zakonski priznat značajno se razlikuje u različitim evropskim zemljama. Ukoliko je zakonsko priznavanje roda uopšte dostupno, procedura često zahteva da se interseks osobe izjasne da su trans kako bi promenile oznaku pola/roda. U nekim zemljama, zahtev za zakonsko priznavanje roda može da spreči da osobe sa dijagnozama u vezi sa interseks stanjem uopšte koriste te procedure, najčešće ih ostavljajući u zakonskom vakuumu.

⁸ Unpublished interviews conducted by the project "Antidiskriminierungsarbeit und Empowerment für Inter*" with intersex people living in Germany. A summary of the results can be found at https://interprojekt.files.wordpress.com/2015/09/interprojekt_konzept.pdf

⁹ OII Australia, Pride in Diversity (2014): Employers' Guide to Intersex Inclusion, p. 17. <https://oii.org.au/wp-content/uploads/key/EmployerGuide-Intersex-Inclusion.pdf>

¹⁰ The Netherlands Institute for Sociological Research: Living with intersex/ DSD An exploratory study of the social situation of persons with intersex/ DSD. Written by Jantine van Lisdonk. 2014, p. 56.

¹¹ OII Europe (2015): Statement of OII Europe on Intersex, Disability and the UN Convention on the Rights of People with Disabilities. http://oiiurope.org/wp-content/uploads/2015/05/CRPD_2015_Statement_OII_Europe.pdf

LJUDSKA PRAVA INTERSEKS

OSOBA DOVEDENA U PITANJE

Pravo na život, zabrana mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, pravo na samoodređenje i telesni integritet, pravo na privatni i porodični život, nediskriminacija, pravo na delotvorni pravni lek, pravo na informisanje, sloboda izražavanja...

ŠTA INTERSEKS OSOBE ŽELE?

Jednoglasni zahtevi međunarodnog pokreta za ljudska prava interseks osoba izneti su u Malteškoj deklaraciji na Trećem međunarodnom interseks forumu 2013. godine¹². Deklaracija zahteva da se prekine **sa praksom sakaćenja i „normalizacije“**, kao što su operacije genitalija, psihološki i drugi medicinski tretmani. Umesto toga, interseks osobe treba da budu osnažene da donose sopstvene odluke o pitanjima koja utiču na njihovo telo, fizičku autonomiju i samoodređenje.

Dela kao što su čedomorstvo i ubijanje interseks osoba se dešavaju u nekim delovima sveta, ali ne i u Evropi. Međutim, zabrinjava činjenica da u Evropi patologizacija interseks stanja dovodi do preimplantacione genetske dijagnoze, prenatalnog skrininga i tretmana i selektivnih abortusa interseks fetusa. Ovakva zlostavljanja direktna su posledica verovanja da su interseks tela poremećena. Deklaracija, stoga, poziva na **depatologizaciju varijacija u polnim karakteristikama** u medicinskim priručnicima, protokolima i klasifikacijama, kao što je Međunarodna klasifikacija bolesti Svetske zdravstvene organizacije¹³.

Malteška deklaracija takođe naglašava da je ključno **stvaranje i održavanje podržavajućih i sigurnih sredina koje slave** interseks osobe, njihove porodice i okruženje. Ovo uključuje donošenje antidiskriminacionog zakonodavstva koje navodi i polne karakteristike kao jednu od osnova po kojima je zabranjena diskriminacija i koje osigurava da su interseks osobe zaštićene od interseksionalne diskriminacije. Ovo, takođe, podrazumeva zaštitu svih ljudskih i građanskih prava za interseks osobe, uključujući i pravo na brak i zasnivanje porodice i pravo na po-

sedovanje dokumenata koji odražavaju rodni identitet osobe.

U vezi sa nepravdom i patnjom koje su interseks osobe pretrpele u prošlosti, Deklaracija se zalaže za obezbeđivanje adekvatnog obeštećenja, reparacije, pristupa pravdi i prava na istinu. To znači da interseks osobe treba da imaju pravo na punu informisanost i pristup svojim medicinskim istorijama i dokumentima.

Medikalizacija i stigmatizacija interseks osoba dovode do značajnih trauma i teškoća s mentalnim zdravljem. Važno je osigurati da interseks osobama budu dostupne **nepatologizirajuća psihosocijalna i parnjačka (engl. peer) podrška**, po potrebi budu dostupne nim osobama tokom čitavog života i njihovim roditeljima i/ili starateljima.

ZAKONSKA SITUACIJA U EVROPI

Nažalost, Evropa nije sigurno mesto za interseks osobe. Uprkos sve većoj pažnji koju interseks pitanja dobijaju u nekim zemljama, interseks osobe su širom Evrope uglavnom ostale nevidljive. Nadalje, primetan je ogroman nedostatak nepatologizirajućih informacija o interseks osobama. Interseks osobe su pod rizikom da ih smatraju poremećenima u svim oblastima života.

Osim Malte i njene Uredbe (akta) o rodnom identitetu, rodnom izražavanju i polnim karakteristikama iz 2015 godine, nijedna druga evropska zemlja nije usvojila zakonske mere kojima bi osigurala zaštitu fizičkog integriteta, autonomije tela i samoodređenja interseks osoba.

Malteška uredba, usvojena aprila 2015. godine, trenutno je vodeći primer najbolje prakse u svetu o tome kako osigurati zaštitu interseks osoba. Navodeći polne karakteristike kao osnovu, ova uredba obezbeđuje zaštitu u antidiskriminacionom zakonodavstvu i u merama Krivičnog zakona koje se odnose na zločin iz mržnje i govor mržnje.

¹² <http://oieurope.org/public-statement-by-the-third-international-intersex-forum/>

¹³ Videti takođe 'Intersex Issues in the ICD' (2014). Odnosi se na specifična pitanja povezana sa interseks pitanjem u procesu reforme Međunarodne klasifikacije bolesti (ICD). <http://wp.me/a1djE5-aw>

Zakon, takođe, onemogućava bilo kakvu „medicinsku intervenciju podstaknutu socijalnim faktorima, bez pristanka osobe nad kojom bi se sprovedila intervencija“. Dodatno, zakon je ustanovio pravo na pristup psihosocijalnoj pomoći, kao i parnjačkoj podršci i dozvoljava svakoj osobi pravno priznanje roda ili promenu oznake roda pomoću jednostavne administrativne procedure.

Malta, a od 24. decembra 2015. godine i **Grčka**, jedine su zemlje u Evropi koje eksplicitno pružaju zaštitu od diskriminacije na osnovu „polnih karakteristika“. Malteška uredba zahteva od javnih službi da eliminišu nezakonitu diskriminaciju i uznemiravanje i da promovišu jednake prilike za sve, bez obzira na ove karakteristike¹⁴.

Island se kreće prema zakonskoj odredbi sličnoj Malteškoj uredbi. Odredba predlaže uključivanje telesnog integriteta osobe i samoodređenja na temelju polnih karakteristika. Takođe planira da ponudi zaštitu od zločina iz mržnje i govora mržnje, kao i zaštitu u oblasti zaposlenja, robe i usluga i drugih sfera života na temelju rodnog identiteta, rodnog izražavanja i polnih karakteristika.

Finska je revidirala Akt o rodnom identitetu 2015. godine, i sada obuhvata i „rodne karakteristike tela“ u cilju zaštite interseks osoba od diskriminacije.

Ostrvo Džersi je 2015. g. u svom Diskriminacionom (Džersi) zakonu iz 2013. godine¹⁵ usvojilo antidiskriminacione regulative, uvodeći „interseks stanje“ kao stanje koje je pokriveno novim osnovom za zaštitu - „polom“.

Autonomna zajednica Baskija u Španiji i Škotska u Ujedinjenom Kraljevstvu su preduzele prve korake na regionalnom nivou prema eksplicitnoj zaštiti interseks osoba od diskriminacije, gde se prema interseks stanju odnose

na temelju rodnog identiteta¹⁶. Neke zemlje u Evropi implicitno stavljaju interseks stanje pod rod i/ili rodni identitet¹⁷. Druge evropske zemlje imaju otvorenu listu osnova za diskriminaciju, nudeći osnov „drugo“ koji može biti korišćen da zaštiti interseks osobe¹⁸. Međutim, u nedostatku bilo kakvog precedentnog¹⁹ prava, ova osnova ostaje neproverena. Uzimajući u obzir nedostatak društvene i zakonske vidljivosti interseks osoba, korišćenje osnove „drugo“ na ovakav način morala bi da prati edukacija društva i donosilaca odluka o interseks pitanju.

¹⁴ Malta 2015. Act for the recognition and registration of the gender of a person and to regulate the effects of such a change, as well as the recognition and protection of the sex characteristics of a person, Art.

¹⁵ States of Jersey (2015), Discrimination (Sex and Related Characteristics) (Jersey) Regulations 201, Par.7.3.

¹⁶ Basque Country Act 14/2012; Scottish Offences (Aggravation by Prejudice) Act. Potonje će biti ponovo razmatrano 2016. godine.

¹⁷ Austrija, Danska, Holandija (rod); Rumunija, Slovenija (rodni identitet); Švedska (rod i rodni identitet); videti: European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 4.

¹⁸ Bugarska, Estonije, Mađarska, Italija, Luksemburg, Poljska, Portugal, Rumunija, Španija i Slovačka; videti: European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 4.

¹⁹ Prava ustanovljeno na temelju prethodne presude

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Interseks osobe su tek u poslednjih 20 godina počele da govore o tome ko su, kao i o često zastrašujućim iskustvima kroz koja su prošle. Baš kao i društvo u celosti, državne administracije i istraživački instituti uglavnom nisu bili svesni postojanja interseks osoba. Prilikom objavljivanja fokusnih dokumenata (focus paper) EU Agencije za fundamentalna prava 2015. godine, dva najvažnija nalaza studije bili su do tad nezabeležena teškoća pri prikupljanju podataka i opšti manjak statističkih podataka²⁰.

Postoji velika potreba za prikupljanjem opštih podataka kao i za istraživanjima o psihološkim i fizičkim aspektima situacije u kojoj žive interseks osobe. Sva istraživanja bi trebalo sprovoditi iz sociološke i depatologizirajuće perspektive ljudskih prava. Prikupljanje podataka bi, stoga, kad god je moguće trebalo da bude obavljeno uz pomoć interseks naučnika i/ili u saradnji sa interseks organizacijama, kao i da se prizna i nagradi njihova ekspertiza.

Većinu od malog broja postojećih psihosocijalnih istraživanja sprovedi su medicinski praktičari i/ili psiholozi. Pri razmatranju njihovih nalaza važno je imati u vidu da su njihovi ispitanici možda bili traumatizovani prethodnim medicinskim tretmanom i da im je medicinsko okruženje previše stresno da bi u njemu bili intervjuisani. Ispitanicima je možda bilo neugodno i zbog onih koji su s njima razgovarali. Vrlo je verovatno i da oni najviše pogođeni medicinskim tretmanima nisu bili ni spremni da učestvuju u intervjuima, ostavljajući istraživače bez veoma važnih odgovora. Međutim, čak i u ovako ograničenom broju istraživanja (i uzimajući u obzir ove potencijalne nedostatke informacija) procenat osoba koja su izvestile o ozbiljnim problemima povezanim sa medicinskim intervencijama je znatan.

MENTALNO I FIZIČKO ZDRAVLJE INTERSEKS OSOBA

Nemačka studija koju je sproveo jedan medicinski tim od 2005. do 2007. godine, obuhvatila je iskustva 439 interseks osoba svih uzrasta, iz Austrije, Nemačke i Švajcarske. 81% osoba je bilo podvrgnuto jednoj ili višestrukim intervencijama zbog DSD dijagnoze. Skoro 50% odraslih ispitanika izvestilo je o psihološkim problemima i raznovrsnim problemima povezanim sa njihovim fizičkim blagostanjem i seksualnim životom. Dve trećine ispitanika smatra da postoji veza između tih problema i medicinskih i hirurških intervencija kojima su bili podvrgnuti. Deca koja su učestvovala u istraživanju izvestila su o značajnim smetnjama, naročito u okviru porodičnog života, a u vezi sa njihovim fizičkim blagostanjem²¹.

Ovi nalazi su zabrinjavajući. Da je fokus studije bio na dečijim i ljudskim pravima, ishodi bi verovatno bili još više uznemirujući.

²⁰ Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 4. European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 5.

²¹ Netzwerk Intersexualität (Ed.): Erste Ergebnisse der Klinischen Evaluationsstudie im Netzwerk Störungen der Geschlechtsentwicklung/Intersexualität in Deutschland, Österreich und Schweiz Januar 2005 bis Dezember 2007. http://www.netzwerkdsd.uksh.de/fileadmin/documents/netzwerk/evalstudie/Bericht_Klinische_Evaluationsstudie.pdf

FINANSIRANJE

Sve veći broj vidljivih interseks aktivista i uspostavljanje interseks organizacija doprinelo je podizanju svesti o problemima s kojima se suočavaju interseks osobe. Interseks aktivisti su ovim podizanjem svesti pokrenuli promenu. Kreatori politika, vlade i međunarodne institucije sada postaju zainteresovane da istraže kako da osiguraju zaštitu ljudskih prava interseks osoba. Koliko god da je ovakav razvoj situacije dobrodošao, on pred interseks aktiviste i interseks organizacije, koje rade sa minimalnim (ili nepostojećim) budžetom, postavlja veoma zahtevne radne zadatke.

Prema istraživanju iz 2013. god. koje se bavilo „Stanjem Trans* i Interseks Organizovanja²²“, interseks organizacije su nedovoljno finansirane u čitavom svetu, uključujući i Evropu. Interpolne organizacije za ljudska prava i grupe imaju godišnji fond od 0 do 5000\$, budžet koji se ni po čemu ne poklapa sa širinom

njihovog delanja. Iako se ova situacija blago popravila sa osnivanjem Astrea fonda za interseks ljudska prava²³ 2015. godine, sve interseks organizacije u Evropi se bore sa nedostatkom resursa. Kako bi interseks organizacije mogle da podrže kreatore politika, neophodno je da se podrže njihovi kapaciteti.

Interseks organizacije su ključne za pružanje iskustava i ekspertize po pitanju životnog iskustva interseks osoba. Kada se radi o ciljem zaštite osnovnih prava interseks osoba, evropske institucije, vlade i tela nadležna za ravnopravnost moraju da rade sa interseks organizacijama.

²² The State of Trans* and Intersex Organizing. Studija slučaja za povećanje podrške za rastuće ali nedovoljno finansirane pokrete za ljudska prava. Izdato od strane Global Action for Trans Equality sa American Jewish World Service and Strength in Numbers. http://ajws.org/wp-content/uploads/2015/05/ajws_trans-intersex-funding-report.pdf

²³ Prva svoje vrste, Astraea – Lezbejska fondacija za pravdu – Fond za ljudska prava interseks osoba podržava organizacije, projekte i kampanje koja vode interseks aktivisti koji rade na osiguravanju ljudskih prava, autonomije tela, fizičkog integriteta i samoodređenja interseks osoba širom sveta.

KOLIKO JE LJUDI INTERSEKS?

ILI

AKO DOKTOR KAŽE DA JE „PRAVI“
POL DETETA MUŠKI ILI ŽENSKI,
DA LI ĆE TO DETE IMATI KORISTI OD
TRETMANA USKLAĐIVANJA
NJIHOVOG INTERSEKS TELA SA TIM
POLOM?

ILI

ŠTA ZNAČI POREMEĆAJ
U POLNOM RAZVOJU (DSD)?

ČESTO POSTAVLJANA PITANJA

KOLIKO JE LJUDI

INTERSEKS?

Prema ranijim procenama, odnos je bio 1:2000, 1:4000, 1:5000 ili manje, zavisno od varijacija na koje su se fokusirale. Međutim, nedavna holandska studija uporedila je postojeće medicinske izvore i našla mnogo veću prevalencu.

Ukupna prevalenca je 0.5078%. Ovo znači da 1 osoba od 200 ima varijaciju polnih karakteristika koje, prema medicinskoj normi, potpadaju pod kategoriju Poremećaja u polnom razvoju (DSD – Disorder of sex Development) i „potrebna” joj je medicinska pažnja kao psihosocijalna neophodnost²⁴.

DA LI INTERSEKS OSOBE SEBE

DEFINIŠU KAO MUŠKARCE, ŽENE ILI

KAO INTERSEKS OSOBE/TREĆI POL?

Prema postojećoj statistici, većina interseks osoba ima ženski ili muški rodni identitet, što govori da se identifikuju kao muškarci ili žene. Međutim, budući da su interseks osobe uglavnom medicinskim intervencijama i socijalnim pritiskom primorane da se ponašaju kao „muškarci” ili „žene”, razvijanje rodnog identiteta drugačijeg od ženskog ili muškog može biti posebno izazovno.

DA LI INTERSEKS STANJE

ČINI RODNI IDENTITET?

Osobe sa interseks telom mogu da imaju onoliko rodni identiteta (i seksualnih orijentacija) koliko i osobe koje nemaju interseks tela. Neke interseks osobe imaju interseks rodni identitet.

Interseks osobe su još uvek veoma nevidljive u našem društvu. Osobe koje nemaju interseks telo, a žele da koriste interseks stanje da opišu svoj rodni identitet, treba da budu svesni da, nažalost, zapravo ugrožavaju ljudska prava interseks osoba i čine ih manje vidljivim.

DA LI BITI INTERSEKS OSOBA

ZNAČI TO DA JE POL OSOBE

NESPECIFIČAN/NEJASAN/NEPOZNAT?

Ne. Samo je trenutna praksa prepoznavanja i priznavanja jedino dva pola, muškog i ženskog, ta koja dovodi do kategorizacije interseks stanja kao „nespecifičnih”. Izjednačavanje interseks stanja sa nejasnim ili nepoznatim polom je nepoštovanje i onemogućavanje interseks osobama da imaju pravo na svoja tela. Ovo pogrešno zaključivanje takođe dovodi do činjenice da je njihovo pravo na telesni integritet često prekršeno medicinskim tretmanom na koji nisu svojevolumno pristali.

ŠTA ZNAČI POREMEĆAJ

U POLNOM RAZVOJU (DSD)?

DSD je engleska skraćenica od Poremećaja u polnom razvoju (Disorder of Sex Development). To je medicinski sveobuhvatni naziv, koji je uveden 2006. godine u Iskazu o kliničkom konsenzusu (Clinical Consensus Statemant). Zajedno sa novim kategorijama sindroma zamenio je stare medicinske termine. Termin se odnosi na interseks telo / polne karakteristike kao karakteristike koje su devijantne u odnosu na normu muških i ženskih tela, i kod kojih zbog toga treba da se ukine „dvosmislenost”, odnosno da budu „popravljene”.

Samo postojanje pojma „poremećaja u polnom razvoju” patologizuje interseks osobe i njihova tela. DSD jezik se koristi za opravdavanje medicinskih tretmana „normalizacije” kojima se interseks tela prilagođavaju medicinskim i društvenim normama. U cilju izbegavanja patologizirajuće konotacije „poremećaja”, neki kliničari koriste izraz DSD u značenju „različitost” (engl. *difference of*) ili „raznolik” (engl. *diverse*) polni razvoj.

²⁴ The Netherlands Institute for Sociological Research: Living with intersex/DSDAn exploratory study of the social situation of persons with intersex/DSD. Written by Jantine van Lisdonk. 2014 (vidi: Appendix B Prevalence table for intersex/dsd).

KOJE SU VAŽNE SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU INTERSEKS I TRANS OSOBA?

NAJVAŽNIJE RAZLIKE SU:

Interseks stanje je povezano sa telom: biti interseks znači roditi se sa polnim karakteristikama koje se ne poklapaju s medicinskim i društvenim normama takozvanih muških i ženskih tela. Trans je povezan sa rodnim identitetom: biti trans znači imati rodni identitet koji je drugačiji od roda/pola pripisanog po rođenju. Većina osoba koje su trans rođene su sa telom koje se podudara sa medicinskim i društvenim normama takozvanih muških i ženskih tela.

Interseks osobe su podvrgnute invazivnim, nepovratnim tretmanima bez njihovog pristanka.

Trans osobe često zahtevaju medicinske intervencije da bi prilagodile svoje telo svom rodnom identitetu, ali se suočavaju sa problemima u dobijanju medicinske nege koja im je potrebna.

Molimo Vas obratite pažnju: interseks osobe mogu imati rodni identitet koji nije u skladu sa njihovim polom koji im je prinudno pripisan po rođenju. Kao rezultat toga, mogu se odlučiti da koriste zakonske mehanizme dostupne u svojoj zemlji da prilagode svoje ime, oznaku za rod i/ili telo svojoj ličnoj zoni komfora. Često su jedini dostupni mehanizmi oni koji su dostupni trans osobama. U praksi, međutim, neke interseks osobe mogu biti onemogućene da pristupe tim mehanizmima, zavisno od zakonskih ili drugih zahteva u njihovoj zemlji za svaki od tih koraka.

NAJČEŠĆE SLIČNOSTI SU:

Obema grupama je uskraćeno osnovno pravo na samoodređenje – interseks osobama zbog toga što su podvrgnute invazivnim medicinskim tretmanima bez njihovog pristanka, a trans osobama zbog toga što se često suočavaju sa velikim preprekama u dobijanju potrebne medicinske nege i zakonskog priznanja njihovog roda.

Obe grupe se posmatraju kao da imaju „poremećaj“ prema medicinskim smernicama, protokolima i klasifikacijama (premda trans osobe treba da se izbore sa „psihičkim poremećajem“, dok se za interseks osobe tvrdi da su „fizički poremećene“).

Obe grupe trpe diskriminaciju i kršenja ljudskih prava u društvu/sredinama u kojima preovlađuje dihotomija muško/žensko, npr. u školi, na radnom mestu, kada se bave sportom.

AKO DOKTOR KAŽE DA JE „PRAVI“ POL DETETA MUŠKI ILI ŽENSKI, DA LI ĆE TO DETE IMATI KORISTI OD TRETMANA USKLAĐIVANJA NJIHOVOG INTERSEKS TELA SA TIM POLOM?

NE POSTOJI IDENTIFIKOVANJE „PRAVOG“ POLA NA ROĐENJU

Dve kategorije naizgled „pravo“ pola (muškog i ženskog) ne reflektuju čitav spektar polnih karakteristika. Tretmani koji nastoje da veštački izmene polne karakteristike deteta u skladu sa muškim ili ženskim su jasno kršenje dečijeg prava na fizičku autonomiju i telesni integritet. Komitet za prava dece Ujedinjenih nacija je, između ostalog, osudio „medicinski nepotrebne operacije i druge intervencije na Interseks deci, bez njihovog informisanog pristanka, a koje često prate nepovratne posledice i koje mogu da izazovu ozbiljnu fizičku i psihičku patnju“ kao štetnu praksu²⁵ i jasno kršenje ljudskih prava deteta.

Nemoguće je predvideti budući rodni identitet bilo kog deteta²⁶, pa tako ni Interseks deteta. Interseks osobe mogu, kasnije tokom života, da odluče da se podvrgnu tretmanima usklađivanja svog tela s rodnim identitetom. Međutim, trebalo bi da samo same interseks osobe donose takve informisane odluke.

ZAR NIJE TAČNO DA SE MEDICINSKI RADNICI SVE VIŠE SUZDRŽAVAJU OD IZVOĐENJA NEPOTREBNIH OPERACIJA?

Medicinski radnici su sve više svesni da operacije na interseks deci treba da budu odložene dok dete ne bude moglo da samo odluči. Međutim, ovaj način razmišljanja se ne odnosi na svu interseks decu. Postoji tendencija u krugu onih koji donose odluke u medicini da oprez sačuvaju samo za neke ne varijacije i DSD dijagnoze (npr. interseks osobe kojima je dijagnostifikovan CAIS²⁷). Za druge interseks osobe (npr. interseks decu sa XX hromozomima i CAH²⁸ dijagnozom) i dalje se smatra da imaju „koristi“ od ranih invazivnih kozmetičkih tretmana.

U praksi, neki medicinski radnici tvrde da više ne vrše operacije nad interseks decom, definišući kao interseks onu decu čiji pol ne smatraju opredeljivim. U stvari, oni još uvek izvode operacije na interseks deci - operišu decu čiji se pol smatra opredeljivim na osnovu medicinskih mera. Ključno je da razumemo da su i tretmani koji se sprovode na ovoj drugoj grupi dece veoma invazivni, da dovode do ožiljaka, gubitka oseta, mnogobrojnih pratećih operacija, problema sa hormonskom ravnotežom, traumama i drugih fizičkih i psiholoških oštećenja.

ZAŠTO RODITELJI PRISTAJU NA TAKVE INTERVENCIJE?

Istraživanja su pokazala da su roditelji često pogrešno informisani i pod pritiskom u trenutku kada daju pristanak²⁹. Oni često nemaju dovoljno raspoloživog vremena i informacija da bi zaišta dali pravi informisni pristanak. Medicinsko osoblje može da požuri sa predlogom „korektivne“ operacije i tretmana u cilju „normalizacije“ pola deteta, čak i kada su takve operacije nepotrebne i samo kozmetičke prirode³⁰. Roditelji koji su izloženi medikalizovanim informacijama su tri puta spremniji da pristanu na operaciju od onih kojima su date nemedikalizovane informacije³¹.

25 CRC/C/CHE/CO/2-4, para. 42

26 Značajan procenat ispitanika jednog medicinskog istraživanja interseks osoba ispod 12 godina sa različitim DSD dijagnozama odbijao je rod koji im je dodeljen na rođenju. Umesto da priznaju da je dodeljivanje na rođenju dokazano kao loše, istraživači su interpretirali ovaj nalaz kao **rodnu disforiju**. Videti: de Vries A, Doreleijers T, CohenKettenis P. Disorders of sex development and gender identity outcome in adolescence and adulthood: understanding gender identity development and its clinical implications. *Pediatric Endocrinology Reviews*. 2007; 4(4):343-351

27 CAIS označava Complete Androgen Insensitivity Syndrome (Sindrom neosetljivosti na androgene)

28 CAH označava Congenital Adrenal Hyperplasia (Kongenitalnu adrenalnu hiperplaziju)

29 State of Victoria, Department of Health (2013), Decision-making principles for the care of infants, children and adolescents with intersex conditions, pp. 2 [http://docs.health.vic.gov.au/docs/doc/0D331CCCA75EE85AC257B1800707957/\\$-FILE/Final%20Intersex%20Conditions%20Resource.doc](http://docs.health.vic.gov.au/docs/doc/0D331CCCA75EE85AC257B1800707957/$-FILE/Final%20Intersex%20Conditions%20Resource.doc)

30 Charlotte Greenfield (8/7/2014), Should We 'Fix' Intersex Children?, The Atlantic <http://www.theatlantic.com/health/archive/2014/07/>

31 Jürg C. Streuli, Effy Vayena, Yvonne Cavicchia-Balmer & Johannes Huber (2013), Shaping parents: impact of contrasting professional counseling on parents' decision making for children with disorders of sex development, *Journal of Sexual Medicine*, Vol. 8 No. 3, pp. 1953–1960 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23742202>

DA LI PREPORUČUJETE DODELJIVANJE TREĆEG POLA INTERSEKS DECI ILI NEOZNAČAVANJE RODA?

Ne, ne dok je ova opcija obavezna za interseks decu i nedostupna ostaloj deci. Dodeljivanje trećeg pola interseks deci će ih razotkriti kao interseks osobe u bilo kojoj situaciji u kojoj su neophodni dokumenti kao što je izvod iz matične knjige rođenih. Ukoliko je ova opcija dostupna samo interseks deci, ona je to samo još jedna etiketa koja ih odvaja od ostatka društva. Takva praksa bi mogla dovesti do još većeg pritiska na roditelje da oдаберu medicinske mere kako bi njihovo dete ispunilo kriterijume za jednu od dve kategorije (muško/žensko)³².

DA LI INTERSEKS OSOBE ŽELE OZNAKU X U DOKUMENTIMA KOJA BI ODRAŽAVALA VARIJACIJU NJIHOVIH POLNIH KARAKTERISTIKA?

Ovo zavisi od same osobe. Većini interseks osoba ne smeta da imaju oznaku žensko ili muško u dokumentima, čak i ukoliko ona ne odražava njihov rodni identitet. Međutim, opcije pored „muško“ i „žensko“ bi trebalo da budu dostupne svim osobama, bez obzira na to da li su interseks ili ne, kao i promena ličnih dokumenata putem jednostavne administrativne procedure na lični zahtev.

KAKO INTERSEKS MOŽE DA BUDE UKLJUČEN U ANTIDISKRIMINACIONE ZAKONE?

OII Europe i njene članice-organizacije iz različitih zemalja preporučile su usvajanje antidiskriminacionog zakonodavstva koje kao osnov navodi „polne karakteristike“ – bez obzira na specifični izgled ili konfiguraciju tih karakteristika. Malteški *Akt o rodnom identitetu, rodnom izražavanju i polnim karakteristikama*, koji određuje „polne karakteristike“ kao osnovu za zaštitu, trenutno je najbolji primer na svetu kako da se osigura zaštita interseks osoba.

Ukoliko osnova „polnih karakteristika“ nije dostupna, prava osoba sa varijacijama polnih karakteristika treba da budu zaštićena time što će se *eksplicitno* navesti u okviru „pola“ kao osnove za zaštitu.

ZAR INTERSEKS STANJA NISU UKLJUČENA U SEKSUALNU ORIJENTACIJU I RODNI IDENTITET (SOGI – SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY)?

Ne. Određene polne karakteristike, rodni identitet i/ili seksualna orijentacija nisu povezani.

Kao i žene ili trans osobe, interseks osobe su prvenstveno diskriminisane i stigmatizovane zbog rodni stereotipa koji su i dalje dominantni u našim društvima. Problemi interseks osoba koje je neophodno što pre rešiti su neželjene i prisilne medicinske intervencije na interseks telima za koje interseks osobe nisu dale pristanak. Postojeći evropski zakon koji štiti prava lezbijki, gej, biseksualnih i trans osoba na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta ne ukazuju na ovaj problem.

Međutim, postoje problemi strukturne, kao i individualne diskriminacije, uznemiravanja i nasilja na osnovu fizičkog izgleda i rodnog izražavanja koje su zajedničke za interseks i trans osobe. Stoga su neke zemlje članice eksplicitno uključile interseks stanja (npr. u zakonu o zločinu iz mržnje) pod krovni pojam SOGI³³. U takvim slučajevima, OII Europe preporučuje proširenje akronima SOGI u SOGIESC kako bi eksplicitno uključio polne karakteristike (SC – *sex characteristics*), zajedno sa seksualnom orijentacijom (SO – *sexual orientation*), rodni identitetom (GI – *gender identity*) i izražavanjem roda (E – *gender expression*).

³² Za detalje videti: OII Germany: Sham package for Intersex: Leaving sex entry open is not an option <http://oii-europe.org/bluff-package-for-inter-leaving-sex-entry-open-is-not-an-option/>

³³ Vidi deo: Zakonska situacija u Evropi

5+ NAŠIH
SAVETA I PREDLOGA
STVARI KOJE TI
MOŽEŠ DA
URADIŠ

...

PRVI JE:
PRIČAJ O TOME!

...

**ŠTA MOŽEŠ DA
URADIŠ DA
POMOGNEŠ?**

POSTOJE NEKE JEDNOSTAVNE STVARI KOJE MOŽEŠ DA URADIŠ DA POMOGNEŠ:

PRIČAJ O TOME!

Nedostatak znanja je jedan od ključnih razloga za kršenje ljudskih prava i diskriminaciju s kojom se suočavaju interseks osobe. Time što ćeš pričati o postojanju interseks osoba i kršenju ljudskih prava i diskriminaciji s kojom se suočavaju, radićeš na tome da društvo postane bezbednije mesto u kome će se interseks osobe osećati dobrodošlim. Ovo uključuje povećanje vidljivosti interseks osoba, čineći interseks pitanje nezaobilaznim u svim sferama života i politike.

UKLJUČI „I“ U SVOJ RAD!

Informiši svoje kolege i članove svoje profesionalne mreže o pitanju ljudskih prava interseks osoba. Kao prvi korak, možeš da uzmeš u razmatranje da pitaš interseks aktiviste da ti pruže trening ili savete. Ovo će ti pomoći da bolje razumeš interseks pitanja, izazove s kojima se interseks organizacije suočavaju i načine na koje možeš da efikasno radiš na unapređenju položaja interseks osoba u svojoj zemlji.

Čitanje ovog priručnika je dobar prvi korak. Ali, postoji još mogo stvari koje treba da znaš nego što ovaj priručnik može da obuhvati. Pogledaj reference na kraju priručnika za dodatne informacije. Prati veb sajtove OII Europe i ILGA Europe kako bi bio u toku s najnovijim razvojem situacije u ovoj oblasti. Zahtevi formulisani u „Malteškoj deklaraciji“ (2013) su ključni zahtevi evropske i svetske interseks zajednice. „Izjava iz Rige“ (2014) obuhvata ciljeve evropskog pokreta za ljudska prava interseks osoba. Učinićeš pravu stvar ukoliko se budeš pridržavao ova dva dokumenta.

PODRŽI INTERSEKS AKTIVISTE I ORGANIZACIJE!

Biti vidljiva interseks osoba je širom Evrope još uvek težak zadatak. Uprkos ovoj činjenici, broj interseks aktivista i organizacija se povećava, ali oni rade sa veoma ograničenim ili nikakvim sredstvima. Postati interseks aktivista veoma često znači da će osoba morati da se odrekne redovnih prihoda. Zbog nedostatka finansiranja, od osobe se očekuje da besplatno pruža profesionalnu i visoko specijalizovanu ekspertizu. Finansijska pomoć interseks aktivistima i organizacijama da ispune svoj zadatak ključna je garancija da mogu da dele svoju jedinstvenu ekspertizu.

Zagovaranje tokom prethodnih nekoliko godina donosi svoje prve uspehe. Sada je vreme kada su resursi zaista neophodni da se ovaj rad učini održivim i efikasnim. Ako imaš finansijske mogućnosti da podržiš organizacije za interseks ljudska prava, ovo je sjajan način da pomogneš. To može da bude veoma mala ad-hoc podrška za određene zadatke ili putovanja, kao i veća stalna podrška pokretu.

„NIŠTA O NAMA BEZ NAS!“

Sarađuj sa interseks organizacijama i omogući im da steknu nove saveznike. Organizacije za ljudska prava interseks osoba su najbolja mesta za dobijanje najnovijih informacija o kršenju ljudskih prava s kojima se suočavaju interseks osobe. Oni imaju dugogodišnje iskustvo u zagovaranju ljudskih prava interseks osoba.

Kontaktiraj svoje nacionalne interseks organizacije ili OII Europe i ponudi svoju pomoć. Pitaj ih koje su njihove strategije i kako im možeš pomoći u dostizanju cilja. To može da uključuje jednostavne zadatke kao što je redovno slanje informacija i materijala preko imejl lista, deljenje informacija preko Fejsbuka ili povezivanje organizacija sa osobama koje kreiraju politike, političkim partijama, telima za ravnopravnost, uticajnim liderima, praktičarima, poznatim organizacijama za ljudska prava, i drugim važnim akterima.

Ukoliko misliš da bi mogao da se uključiš u polje zakonodavstva, parlamentarnih ili sudskih procedura, preporučujemo da se obratiš ili svojim nacionalnim interseks organizacijama ili, ukoliko nisu dostupne, OII Europe. Ove organizacije su verovatno detaljno obaveštene o trenutnom razvoju situacije na nacionalnom i međunarodnom nivou. Ukoliko nemaš ovu ekspertizu u okviru svoje NVO (nevladinu organizaciju), onda je zajednički rad način na koji možete poboljšati položaj interseks osoba u tvojoj zemlji.

ISKORISTI ORUĐA I STANDARDE LJUDSKIH PRAVA!

Promoviši stavove internacionalnih organizacija i tela za ljudska prava o interseks stanjima. Ohrabrivanje svih relevantnih aktera da implementiraju preporuke Komesara za ljudska prava Saveta Evrope je veoma korisno.

Prati stanje ljudskih prava interseks osoba u svojoj zemlji. Pomozi interseks osobama da prijave kršenje ljudskih prava i diskriminatorne prakse sa kojima se suočavaju nacionalnoj organizaciji za ljudska prava interseks osoba ili nacionalnom telu za ravnopravnost. Na međunarodnom nivou je mnogo oruđa koja se mogu iskoristiti.

Na primer, ako živiš u zemlji članici Evropske unije, možeš pomoći interseks aktivistima da prikupe podatke za izveštaje Evropske agencije za ljudska prava (FRA). Na nivou Saveta Evrope, možeš da pomogneš OII Europe i ILGA Europe u slanju informacija Evropskoj komisiji za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI – *European Commission against Racism and Intolerance*) za njihove periodične državne izveštaje.

Od 2008. godine, sporazumi Ujedinjenih nacija su se pokazali kao izuzetno važni u podizanju svesti o kršenju ljudskih prava interseks osoba, kako na međunarodnom nivou, tako i u Evropi. Ukoliko pišeš izveštaj iz senke za svoju državu (SHADOW Report), ponudi interseks organizacijama da napišu deo koji se odnosi na pitanja od važnosti za ljudska prava interseks osoba. Tamo gde postoje naročito ozbiljna i dobro dokumentovana kršenja ljudskih prava, slučajevi se mogu razmotriti u okviru Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropske socijalne povelje ili pred Komitetom Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Ptraži savet od OII Europe i ILGA Europe. U svim slučajevima, bilo da je reč o neobavezujućim preporukama ili obavezujućim presudama, praćenje procesa sprovođenja je od ključnog značaja.

SAVETI ZA LGBT AKTIVISTE

Molimo vas, nemojte se prijavljivati za finansiranje samo da biste počeli da radite sa interseks osobama, a naročito ukoliko nemate interseks rukovodstvo u organizaciji.

Molimo vas, imajte na umu da su potrebe interseks osoba drugačije od potreba LGB i T osoba. Nemojte preduzimati ništa dok niste sigurni da razumete probleme koji su u pitanju i šire posledice svojih postupaka.

Zapamtite da se vrlo jednostavno pravilo „Ništa o nama bez nas!“ odnosi i na interseks osobe i njihove saveznike.

FRA ZAKLJUČUJE DA MEDICINSKIM STRUČNJACIMA I PRAVNICIMA NEDOSTAJU ZNANJA O OSNOVNIM PRAVIMA INTERSEKS OSOBA, A NAROČITO DECE I NAGLAŠAVA DA „ZEMLJE ČLANICE TREBA DA IZBEGAVAJU MEDICINSKE TRETMA NE 'NORMALIZACIJE' POLA INTERSEKS OSOBA NA KOJE ONE SAME NISU DALE PRISTANAK“.

ANEKSI

PREPOZNAVANJE KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA – REFERENCE MEĐUNARODNIH TELA ZA LJUDSKA PRAVA KOJE SE ODOSE NA INTERSEKS OSOBE

U POSLEDNJIH 10 GODINA, VIŠE OD 15 MEĐUNARODNIH TELA ZA LJUDSKA PRAVA SU IZDALA VEOMA JASNE PREPORUKE KOJE POZIVAJU VLADE DA OKONČAJU MEDICINSKE INTERVENCIJE KOJE SE SPROVODE NA INTERSEKS OSOBAMA BEZ NJIHOVOG PRISTANKA.

Godine 2011, **Visoka komesarka za ljudska prava Ujedinjenih nacija** Navi Pilaj, u izveštaju Savetu za ljudska prava, naglasila je da su interseks deca podvrgnuta diskriminaciji i nepotrebnim medicinskim operacijama koje se izvode bez njihovog pristanka i pristanka njihovih roditelja.

Iste godine, **Komiteta za ukidanje diskriminacije nad ženama Ujedinjenih nacija** izrazio je zabrinutost zbog interseks žena kao „žrtvi zlostavljanja i lošeg postupanja od strane medicinskih radnika“³⁴ u Kostarici.

Takođe 2011. godine, **Komiteta za borbu protiv torture Ujedinjenih nacija je, u svom izveštaju o Nemačkoj**, pozvao da se osigura primena „najbolje prakse davanja informisanog pristanka za medicinske i hiruške tretmane interseks osoba, uključujući potpunu informisanost, usmenu i pisanu, o predloženom tretmanu, njegovoj opravdanosti i alternativama“, kao i da se interseks osobe i njihovi roditelji valjano informišu o posledicama nepotrebnih hiruških i drugih medicinskih tretmana. Komiteta je, nadalje, zatražio da se istraže incidenti u kojima je nedostajao informisani pristanak i da se obezbedi obeštećenje i adekvatna kompenzacija. Konačno, Komiteta je pozvao Nemačku da obezbedi adekvatnu obuku za medicinske stručnjake i psihologe o spektru polnih i sa njima povezanih bioloških i fizičkih različitosti³⁵.

Specijalni izvestilac Ujedinjenih Nacija za torturu i druge okrutne, nehumane i ponižavajuće tretmane ili kazne Huan Mendez potvrdio je (2013. godine) preporuku Komiteta za borbu protiv torture, pozivajući sve države da ukinu zakone koji dozvoljavaju intruzivne i ireverzibilne tretmane, „uključujući nametnutu operaciju normalizacije genitalija (i) nedobrovoljnu sterilizaciju (...) kada je sprovedena bez slobodnog i informisanog pristanka osobe na kojoj se ona vrši“, kao i da obezbede specijalnu zaštitu osobama koje su deo marginalizovane grupe³⁴.

Godine 2014. **Visoka komesarka za ljudska prava Ujedinjenih nacija Navi Pilaj**, ponovo je naglasila da se „ireverzibilne operacije i sterilizacija i dalje primenjuju na interseks deci bez njihovog informisanog pristanka, što izaziva doživotne negativne posledice“³⁷.

Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta u svom izveštaju iz 2014. godine o Švajcarskoj, naložio je ovoj zemlji da zaštiti prava interseks dece na telesni integritet, autonomiju i samoodređenje, da spreči nepotrebne medicinske ili hiruške tretmane, i da porodicama interseks dece obezbedi odgovarajuće savetovanje i podršku³⁸.

Komesar za ljudska prava Saveta Evrope Nils Muižnieks je 2014. godine objavio svoj komentar o ljudskim pravima **Dečak ili devojčica ili osoba – interseks osobe nisu prepoznate u Evropi**. U ovom dokumentu, Komesar je potvrdio da „rani tretmani ‘normalizacije’ ne poštuju pravo interseks osobe na samoodređenje i fizički integritet“, kao i da je „moguće da pristanak zastupnika, koji daju roditelji, nije nužno slobodan i u potpunosti informisan, tako da teško da može da uzme u obzir najbolje interese deteta dugoročno gledano“³⁹.

Iste godine, **sedam tela Ujedinjenih nacija**, od kojih se neka prethodno nisu izjašnjavala o interseks pitanjima, objavila su Međuagencijsku izjavu u kojoj su kozmetičke i druge medicinske nepotrebne tretmane na interseks deci, za koje nije dat pristanak, opisala kao kršenje ljudskih prava⁴⁰.

2015

Samo u 2015. godini, **tri tela Ujedinjenih nacija** pozvala su sedam država potpisnica, od kojih četiri iz Evrope, da zaštite fizički integritet, autonomiju tela i pravo na samoodređenje interseks osoba. Preporuka je uključivala poziv da preduzmu „neophodne zakonodavne, administrativne i druge mere kako bi se garantovalo poštovanje fizičkog integriteta i autonomije interseks osoba i osiguralo da nijedna beba ili dete nije podvrgnuto medicinskim i hirurškim procedurama koje nisu hitne, a koje za cilj imaju određivanje pola deteta“⁴¹.

Te iste 2015. godine, **Visoki komesar za ljudska prava u Ujedinjenim Nacijama** Zeid Ra'ad Al Husein osvrnuo se na kršenje ljudskih prava interseks osoba **u svom uvodnom govoru za trideseti Savet za ljudska prava** i naglasio da su interseks deca i odrasli „često podvrgnuti prisilnim sterilizacijama i drugim nepotrebnim i ireverzibilnim operacijama, i da su izložena diskriminaciji u školi, na radnom mestu i u drugim okruženjima“ zato što njihova tela nisu u skladu sa uobičajenim određivanjem muškog ili ženskog⁴².

Ranije te godine, **Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava** je već objavila tekst **Činjenice o interseks stanju**, kao deo kampanje Ujedinjenih nacija Slobodni i Jednaki (*Free & Equal Campaign*), a koji uključuje dugačku listu tačaka za delovanje koje se tiču država, medija i opšte javnosti⁴³.

Tokom 2015. godine, **Komesar za ljudska prava Saveta Evrope**, Nils Muižnieks, objavio je dokument **Ljudska prava i interseks osobe**, u kome poziva države članice da „prekinu medicinski nepotrebne tretmane ‘normalizacije’ interseks osoba u situacijama kada su nametnuti ili izvršeni bez slobodnog i potpunog informisanog pristanka osobe na kojoj se oni vrše“ i koji nudi načine da se unapredi zaštita interseks osoba od diskriminacije, adekvatno priznavanje njihovog pola u zvaničnim dokumentima i pristup pravdi⁴⁴.

Agencija Evropske unije za osnovna ljudska prava (FRA) pridružila se preporuci Komesara objavljujući sopstveni dokument, **Stanje osnovnih prava interseks osoba**. Nalazi FRA potvrdili su zabrinutost organizacija za ljudska prava interseks osoba, iznoseći podatke da se u „barem dvadesetjednoj zemlji članici, na interseks deci izvode operacija ‘normalizacije’ pola“, te da „u osam zemalja članica zakonski zastupnik može da da pristanak na medicinske intervencije ‘normalizacije’ pola, bez obzira na sposobnost deteta da samo odlučuje“. FRA zaključuje da medicinskim stručnjacima i pravnicima nedostaju znanja o osnovnim pravima interseks osoba, a naročito dece i naglašava da „zemlje članice treba da izbegavaju medicinske tretmane ‘normalizacije’ pola interseks osoba na koje one same nisu dale pristanak“. U dokumentu se, takođe, ističe da se interseks stanje odnosi na polne karakteristike, te je stoga bolje da bude obuhvaćena polom kao osnovom (za zabranu diskriminacije), nego seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom. U pogledu oznaka za pol/rod u zvaničnim dokumentima FRA preporučuje da se preispitaju postojeći zakoni i prakse kako bi se omogućila bolja zaštita interseks osoba⁴⁵.

34 CEDAW/C/CRI/CO/5-6, para. 40 • 35 CAT/C/DEU/CO/5, para. 20 • 36 A/HRC/19/41, para. 56

37 <http://www.ohchr.org/en/newsevents/pages/displaynews.aspx?NewsID=14654&langid=e>

38 http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/download.aspx?symbolno=crc%2fc%2fche%2fco%2f2-4&lang=en

39 <http://www.coe.int/hu/web/commissioner/-/a-boy-or-a-girl-or-a-person-intersex-people-lack-recognition-in-euro-1>

40 http://www.who.int/reproductivehealth/publications/gender_rights/eliminating-forced-sterilization/en/

41 committee on the rights of the child concluding observations on switzerland (c/c/c/che/co/2-4), committee on the rights of people with disabilities concluding observations on germany (crpd/c/deu/co/1), committee against torture concluding observations on austria (cat/c/aut/co/6), denmark (cat/c/dnk/co/6-7) and switzerland (cat/c/che/co/7).

42 <http://www.ohchr.org/en/newsevents/pages/displaynews.aspx?NewsID=16414&langid=e#sthashq0fjniwo.dpuf>

43 https://unfe.org/system/unfe-65-intersex_factsheet_english.pdf

44 <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&instranetimage=2768767&secmode=1&docid=2282716&usage=2>

45 European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People, Vienna 2015.

PREPORUKE KOMESARA ZA LJUDSKA PRAVA SAVETA EVROPE

- Prekinuti sa nepotrebnim medicinskim tretmanima i operacijama interseks osoba bez njihovog pristanka
- Poštovati pravo interseks osoba da se ne podvrgnu tretmanu dodeljivanja pola
- Preispitati medicinske klasifikacije koje patologizuju interseks osobe
- Poboljšati zakone i politike da bi se olakšalo prepoznavanje interseks osoba u zvaničnim dokumentima, uz poštovanje njihovog prava na samoodređenje
- Osigurati da nacionalni zakon o ravnopravnosti i zločinu iz mržnje štiti interseks osobe
- Dozvoliti interseks osobama potpuni uvid u njihovu medicinsku dokumentaciju
- Potrebno je više dubinskih istraživanja da bi se adekvatno odgovorilo na diskriminaciju i druga kršenja ljudskih prava interseks osoba
- Informisati javnost i unaprediti obučavanje profesionalaca o problemima s kojima se suočavaju interseks osobe
- Uključiti interseks osobe u razvoj mera koje se bave ovim problemima
- Poboljšati savetovanje interseks dece i njihovih roditelja
- Olakšati pristup pravdi interseks osobama i istražiti i priznati kršenje ljudskih prava u prošlosti

**LINKOVI,
IZVORI
I KONTAKTI**

INTERSEKS ZAHTJEVI I CILJEVI:

Malteška deklaracija (Javna izjava Trećeg Internacionalnog Foruma, Valeta, Malta, 2013):

- <http://oiieurope.org/public-statement-by-the-third-international-intersex-forum/>

Statement of Riga (Izjava sa Evropskog interpol sastanka Riga, 2014)

- <http://oiieurope.org/statement-of-the-european-intersex-meeting-in-riga-2014/>

SVETSKA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA (SZO) / INTERNACIONALNA KLASIFIKACIJA BOLESTI (IKB) REVIZIJA:

Intersex issues in the international classification of diseases: a revision.

- <http://transactivists.org/2015/10/26/intersex-issues-in-the-international-classification-of-diseases-icd/>

INTERSEKS OSOBE I INVALIDITET:

- OII Europe (2015): Statement of OII Europe on Intersex, Disability and the UN Convention on the Rights of People with Disabilities. http://oiieurope.org/wp-content/uploads/2015/05/crpd_2015_statement_oii_europe.pdf

ZAPOSLENJE:

- OII Australia, Pride in Diversity (2014): Employers' Guide to Intersex Inclusion <https://oii.org.au/wp-content/uploads/key/employer-guide-intersex-inclusion.pdf>

ZAKONODAVSTVO I POLITIKE:

- Malteški zakon o rodnom identitetu, rodnom izražavanju i polnim karakteristikama (2015) <http://justiceservices.gov.mt/downloaddocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1>
- Obrazovna politika Malte kako se prilagoditi potrebama trans, interseks i rodno varijantnim učenicima (2015) <http://education.gov.mt/en/resources/news/pages/news%20items/>

IZVEŠTAJI O LJUDSKIM PRAVIMA INTERSEKS OSOBA:

- Human rights and intersex people. Issue Paper published by the Council of Europe Commissioner for Human Rights (2015) <https://wcd.coe.int/viewdoc.jsp?Ref=commdh/issuepaper%282015%291&language=lanenglish&ver=original>
- EU Fundamental Rights Agency (2015): The fundamental rights situation of intersex people <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-focus-04-intersex.pdf>
- United Nations (2015): Human Rights of Intersex Persons (Side event at the 30th Session of the Human Rights Council in September 2015) <https://www.youtube.com/watch?v=upgonbsyboc#t=20>
- 24. GMFK Konferenz (2014): Top 8.1: Rechte intersexueller Menschen wahren und Diskriminierung beenden – insbesondere Schutz der körperlichen Unversehrtheit http://www.gleichstellungsministerkonferenz.de/documents/2014_10_13_beschluesse_gesamt_extern.pdf
- Council of Europe Commissioner for Human Rights (2014): Human Rights Comment: A boy or a girl or a person – intersex people lack recognition in Europe <http://www.coe.int/t/web/commissioner/-/a-boy-or-a-girl-or-a-person-intersex-people-lack-recognition-in-euro-1>
- United Nations (2014): Intersex People and Human Rights: Violations, Voices and Visions. (Side event at the UN prior to the 25th Session of the Human Rights Council in March 2014) <http://youtu.be/hhtyyqcv7ge>
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2013): Children's right to physical integrity <http://assembly.coe.int/asp/doc/xrefviewpdf.asp?FileID=20174&language=en>
- United Nations General Assembly (2013): Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Méndez http://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/regularsession/session22/a.hrc.22.53_english.pdf
- Dan Christian Ghattas (2013): Human Rights between the Sexes. A preliminary study on the life situations of inter* individuals. Ed. by the Heinrich-Böll-Foundation. Berlin <http://www.boell.de/en/2013/10/21/human-rights-between-sexes>
- Swiss National Advisory Commission on Biomedical Ethics: On the management of differences of sex development Opinion No. 20/2012. Ethical issues relating to "intersexuality" http://www.nek-cne.ch/fileadmin/nek-cne-dateien/themen/stellungnahmen/en/nek_intersexualitaet_en.pdf
- San Francisco Human Rights Commission (2005): A human rights investigation into the medical "normalization" of intersex people (2005) http://www.isna.org/files/sfhrc_intersex_report.pdf

Ovi dokumenti su deo selekcije. Možeš pronaći obimniju i noviju listu rezolucija, izveštaja i preporuka, uključujući i UN preporuke, na:

- <http://oiifrancophonie.org/>
- www.oieurope.org

FILMOVI, ČLANCI I KNJIGE:

- Mauro Cabral (2015): The marks on our bodies (Članak objavljen za Dan svesnosti interseks osoba, 26. oktobra <http://intersexday.org/en/mauro-cabral-marks-bodies/>)
- Inter – Erfahrungen intergeschlechtlicher Menschen in der Welt der zwei Geschlechter (2013, ed. by Barth, Ghattas, Böttger, Schneider), zbirka eseja i razgovora o iskustvima interseks osoba iz pet zemalja.
- Intersexion (dokumentarni film o različitim životnim pričama interseks osoba, Novi Zeland, 2012)
- Orchids, My Intersex Adventure (autobiografski dokumentarac o interseks režiseru, Australija, 2010)
- Interdicciones – Escrituras de la Intersexualidad en Castellano (2009, ed. by M. Cabral), zbirka eseja i razgovora i iskustvu interseks osoba u Latinskoj Americi i Španiji
- XXY (Drama o interseks adolescentu, Argentina, Španija, Francuska, 2007)
- Octopusalarm (OT: Tintenfischalarm, prvi evropski dokumentarac o interseks osobi, Austrija, 2006)
- Hermaphrodites Speak! (dokumentarac o prvom intepolnom skloništu 1995, Sjedinjene Američke Države, 1996, https://www.youtube.com/watch?v=VMER3_nxIN0)

VEB SAJTOVI:

- www.oiffrancophonie.org
- www.oieurope.org
- www.intervisibility.eu
- www.intersexday.org
- www.interfaceproject.org
- www.ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/trans-and-intersex/intersex

WWW.OIIEUROPE.ORG